

บทที่ 3

ลักษณะและประวัติของผ้าในวรรณคดีไทย

คนไทยรู้จักการใช้ผ้าเป็นเครื่องแต่งกายมาเป็นเวลานาน ปรากฏหลักฐานเด่นชัดตั้งแต่สมัยเริ่มต้นยุคประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนกระทั่งสมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ แต่บรรดาผ้าหลายชนิดซึ่งมีมาแต่โบราณที่ได้ศึกษาล้วนเป็นผ้าที่มาจากต่างประเทศทั้งสิ้น รวากับว่า ไทยเราไม่สามารถที่จะผลิตผ้าดี ๆ ที่มีประสิทธิภาพใช้เอง จะมีก็เพียงผ้าฝ้าย ผ้าไหมยกคั้นทอง ตลอดจนผ้าพื้นเท่านั้น ผ้าต่าง ๆ ซึ่งถือกันว่าเป็นของดี ก็เป็นของส่งมาจากอินเดีย เปอร์เซีย มลายู และจีน เป็นต้น อย่างไรก็ตามการประดิษฐ์ผ้าขึ้นใช้เองของไทยนั้นมีมาก่อนแล้ว ในสมัยหลัง เมื่อมีการติดต่อกับต่างประเทศ ได้เห็นผ้าทั้งงดงามแปลก ไปจากที่มีอยู่ จึงนิยมนำเข้ามามีใช้ด้วย จนทำให้ประเทศไทยกลายเป็นศูนย์กลางตลาดผ้าที่สำคัญยิ่งทาง เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาทุกยุคทุกสมัย

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการใช้ผ้าชนิดต่าง ๆ มากมาย ทั้งที่เป็นผ้าที่ใช้กันเฉพาะพระมหากษัตริย์หรือชนชั้นสูง และผ้าที่ใช้กันอยู่ในหมู่ประชาชนทั่วไป ซึ่งส่วนมากจะเป็นผ้าที่ประดิษฐ์ขึ้นใช้เอง

หลักฐานที่ทราบได้ว่ามีผ้าชนิดใดบ้างที่มีใช้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น นั้น ได้มาจากวรรณคดีเกือบทั้งสิ้น ผ้าชนิดต่าง ๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่ได้ศึกษาค้นคว้ามีดังนี้

ผ้ากรองทอง

ลักษณะผ้ากรองทอง เป็นผ้าโปร่งกึ่งเป็นตาข่ายเล็ก ๆ ด้วยไหมทอง หรือ ทองแล่ง^๑ เป็นลวดลายต่อกันทั้งผืน บางผืนมีการปักด้วยปักแมงทับ อีกด้วย ส่วนมากนำมาใช้เป็นตัวสไบ ผ้าห่ม และผ้าคาดที่เรียกว่า คาดเกี้ยว มณีรัตน์ ห้วมเจริญ (2521 : 42) ได้อธิบายว่า "สตรีผู้มีบรรดาศักดิ์สมัยโบราณ ใช้ผ้ากรองทองปักปักแมงทับห่มหีบสไบสำหรับเครื่องแต่งกายเต็มยศ บ้างก็ทำเป็น สายสะพายไว้คล้องกับเครื่องแต่งกายก็จะมี เรียกว่า เป็นสไบประเภทหนึ่งก็ได้"

นอกจากนี้ยังพบว่ามี เสื้อเจ้านายที่หาจากผ้ากรองทองอีกด้วย และที่ เรียกว่า ครุยกรองทองก็มี ครุยดังกล่าวเป็นเสื้อยาวปักลวดลายงาม ใส่คลุมทับ เครื่องแต่งกายที่สวมอยู่อีกชั้นหนึ่ง

ผ้ากรองทอง เมื่อต้องการให้มีความงดงามเพิ่มมากขึ้น มักจะนำปัก แมงทับมาปักเป็นชั้นเล็ก ๆ เหมือนรูปใบไม้ และปักลง ไปบนผ้ากรองทองใน ตำแหน่งที่คิดว่าจะสมมุติเป็นลายใบไม้ เพราะลายของผ้ากรองทอง ส่วนมากมี ลักษณะคล้ายดอก ไม้อยู่แล้ว และจะเพิ่มความงามให้มากยิ่งขึ้นอีกด้วยการปัก ไหม สีสด ๆ ที่ติดกับสีปักแมงทับ เช่น สีแดงลง ไปบนตัวผ้ากรองทองนั้น เป็นระยะให้ เหมาะกับลาย บางทีปักด้วยดินทอง เป็นลายก้านแย่ง (ณัฐภัทร จันทวิษ, 2524 : 46)

ในวรรณคดีไทย มีการกล่าวถึงผ้ากรองทอง ไว้ในหลายเรื่องหลายตอน แสดงให้เห็นถึงลักษณะและการใช้ผ้ากรองทอง โดยเฉพาะการใช้ผ้ากรองทองนั้น มีปรากฏอยู่ในหลายลักษณะ เช่นนำมาใช้เป็นตัวห่มคู่กับผ้าถุง ดังที่ปรากฏในเสภา เรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนที่กล่าวถึงขุนช้างซึ่งเป็นผู้มีฐานะดี เวลาแต่งตัวก็มักจะ นุ่งผ้าซอกและห่มผ้ากรองทอง ดังข้อความว่า

---

^๑ ทองแล่ง : ทองคำที่เอามาแล่งเป็นเส้นบาง ๆ ใช้สำหรับปักหรือทอผ้า ทองแล่งจะมีแกนเป็นเส้นไหม เอาทองที่ตีแผ่ให้บางมากจะไหล แล้วพันพันเข้ากับเส้นไหม ส่วนเงินแล่ง ก็คือ เงินที่เอามาแล่งเป็นเส้นบาง ๆ เช่นเดียวกับทองแล่ง

ครั้นแล้วลุกออกมานอกห้อง
 นุ่งชกห่มกรองทอง เด็ดฉาย
 เรียบบ่าว เลิก เลิก เท็กผู้ชาย
 มากมายคามหลังสะพร้งมา

(ขุนช้างขุนแผน : 137)

ตอนที่พระ ไวยแต่งงานกับนางศรีมาลา ลูกสาวเจ้าเมืองพิจิตร
 พระ ไวยก็แต่งตัวนุ่งผ้าชกห่มผ้ากรองทอง เช่นกัน ดังข้อความว่า

จึงอาบน้ำชำระแล้วระแบ็ง
 นุ่งชกกันแย่งดู เด็ดฉาย
 ห่มกรองทอง เรืองประเทืองพราย
 ให้พระนาย เสมอใจ เป็นบ่าวนา

(ขุนช้างขุนแผน : 879)

ในเสภาขุนช้างขุนแผนเช่นกัน นอกจากผ้ากรองทองจะใช้เป็นผ้าห่ม
 แล้ว ยังสามารถนำมาตัดเป็น เสื้อด้วย ดังปรากฏในตอนทีกล่าวถึงการแต่งตัว
 ของกรุงเก่า ดังข้อความว่า

ครานั้นกรุงเก่าชานาญทัฬห
 จบจับเครื่องอาบเข้ากกแต่ง
 นุ่งชกอย่างลาวชาวคอกแดง
 ใส่เสื้อกรองทองแสง เป็นแย่งครุฑ

(ขุนช้างขุนแผน : 761)

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 และ 2 กล่าวถึงผ้ากรองทองว่าใช้ เป็นสไบห่มของตัวละคร ดัง เช่นการแต่งตัวของเหล่า สนมนางใน ซึ่งนุ่งห่มห่มด้วยสไบกรองทอง ดังข้อความว่า

บัดนั้น
 สวสวรรค์พนักงานซ้ายขวา
 ต่างคนจัดแจงแต่งกายา
 ผัดหน้าเป็นนวลชวนใจ
 นุ่งห่มอย่างคีสีม่วงทอง
 ห่มสไบกรองทองผ่องใส

(รามเกียรติ์ ร.2 : 380)

การแต่งตัวของนางสีดากับพระชนนีทั้งสามต่างก็นุ่งผ้าลาย เครือแฉ่งและ ห่มด้วยสไบกรองทอง ดังข้อความว่า

สามพระชนนีกับสีดา
 ทรงพระภูษาเครือแฉ่ง
 สะอึ้งองค์เนาวิคณ์ลายแหง
 สไบกรองทองแล่งลอมดวง

(รามเกียรติ์ ร.1 : 647)

บทละครเรื่องอุณรุท พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 กล่าวถึงผ้ากรองทอง ว่า ใช้เป็นผ้าทรงสะพัก คือ ผ้าที่สตรีนำมาใช้ห่มภาคเฉียงหรือบางที่ใช้ภาคทับสไบ ดังจะ เห็น ได้จากการแต่งตัวของนางอุษาว่า ใช้ผ้าทรงสะพักกรองทอง ดังข้อความ ว่า

นางทรงผ้าหิพย์อุทุมพร
 เครื่องกำนลินนรกรกราย
 นางทรงสะพักกรองทองพราย
 สะอึ้งองค์เลิศสายกระหนกพัน

(อุณรุท ร.1 : 360)

นอกจากนั้นผ้ากรองทองยังนำมาใช้เป็นผ้าเกี่ยวคือ ผ้ารัดหรือคาดพุง
 ของผู้ชายอีกด้วย ดังปรากฏในบทละคร เรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในรัชกาล
 ที่ 1 ซึ่งกล่าวถึงการแต่งตัวของพระลักษมณ์คนหนึ่งว่า ทรงพระภูษาชกและคาด
 เกี่ยวกรองทอง ดังข้อความว่า

สนับเพลาเชิงงอนช่องกระจงก
 ภูษาชกเกี่ยวกรองทองผลาน
 ชายไหวชายแครงอลงการ
 ฉลององค์เครื่องกำนกระหนกพัน

(รามเกียรติ์ ร.1 : 636)

ผ้ากัมพล

ผ้ากัมพลหรือผ้ารัศมีกัมพล เป็นผ้าที่ทอจากขนสัตว์มีสีแดงของอินเดีย เป็นผ้าหายาก ใช้เป็นผ้า โทกศีรษะแทนมงกุฎหรือผ้าทรงสำหรับภษัตริย์ ด้วยปรากฏในเครื่องราชกกุธภัณฑ์ มีพระภูษารัศมีกัมพลเป็นของอย่างหนึ่งในของ 5 อย่าง คือ พระมหามงกุฎ พระขรรค์ พระภูษารัศมีกัมพล พระเศวตฉัตร และเกือกทองบรรดักแก้ว (ณัฐภัทร จันทวิษ, 2524 : 54) ผ้ารัศมีกัมพลนี้บางทีเรียกว่าผ้าसानแดง (อมรรักษ์ สัตว์รานนท์, 2526 : 32)

ผ้ารัศมีกัมพล ปรากฏในวรรณคดีไทย เรื่องคาหลังว่าใช้เป็นผ้าคาดคังจะ เห็น ได้จากการแต่งตัวของระคุมงคลคอนออกรบ คังข้อความว่า

แล้วทรงสุคนธ์ปรนปรุง
 มีกลิ่นเฟื่องฟุ้งจับมังสา
 จึงสอดซันสนับเพลาเพราตา
 ภูษิตรงนาโจงประจง
 สามชั้นเป็นหลั่นลาคับ
 ซ้อนซันทวยวางทางหงส์
 เอาผ้ารัศมีกัมพลพันมันคง
 ฉลององค์อย่างน้อยเป็นซันใบ

{คาหลัง (ล.2) : 345}

ผ้าก่ามะหยี

ลักษณะผ้าก่ามะหยี เป็นผ้าที่มีเนื้อฟู ขนนุ่มละเอียด เป็นมันข้างเดียว มีส่วนผสมของไหมหรือทอด้วยไหม (ดิฐฎัฎฐ จันทรวิษ. 2521 : 11) สำหรับความเป็นมาของผ้าก่ามะหยีนี้ เผ่าทอง ทองเจือ ได้กล่าวถึงผ้าชนิดนี้ไว้ว่า

ผ้าก่ามะหยีมีใช้กันมาแต่โบราณ แต่เท่าที่พบเป็นของก็จะมีส่วนมีรัตนโกสินทร์ตั้งแต่ช่วง ร.3 ลงมา ก่อนหน้านี้นี้ไม่พบ มันอาจจะสูญไปหมดแล้ว ที่พบหลัง ร.3 ลงมา เพราะว่าส่วนใหญ่จะเป็นของซึ่งมาจากยุโรป เพราะว่าประเทศเพื่อนบ้านของไทยคือ พม่าตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ในช่วงนี้มีการนำผ้าก่ามะหยีจากยุโรปเข้ามาใช้ และคงจะมาสู่ประเทศไทยด้วย ผ้าก่ามะหยีถือว่าเป็นของที่มีราคาในสมัยนั้น นอกจากผ้าก่ามะหยีจะมีใช้ในพม่าแล้ว ทางภาคเหนือบริเวณล้านนาของไทย ก็มีการนำผ้าก่ามะหยีมาคิดเป็นเสื้อปัก ซึ่งใช้ในพิธีแต่งงาน และพิธีสำคัญของชีวิตเท่านั้น เพราะถือว่าเป็นของที่มีราคา {สัมภาษณ์ เผ่าทอง ทองเจือ, 16 (เมษายน 2532)}

ในวรรณคดีไทย มีการกล่าวถึงผ้าก่ามะหยีไว้หลายเรื่องหลายตอนด้วยกัน ผ้าก่ามะหยีที่กล่าวถึงส่วนใหญ่จะนำมาคิดเป็นเสื้อของเหล่าทหาร และยังมีการนำมาคิดเป็นฉลองพระองค์ของพระมหากษัตริย์ด้วย ดังเช่น ฉลองพระองค์ของพระพันวษาในเสภาขุนช้างขุนแผนตอนที่พระองค์เสด็จประพาสป่า ดังข้อความว่า

สนับเพลาเชิงงอนซ้อนกาง
พระภูษาเข้มชาบร้วทองคัน
ฉลององค์ทรงประพาสในวันนั้น
ก่ามะหยีสีอันชั้นพรรณราย

(เสภาขุนช้างขุนแผน : 24)

ในบทละคร เรื่องอิเหนาตอนที่ทหารของอิเหนาแต่งตัวเต็มยศ เพื่อ
ออกรบก็แต่งตัวด้วยผ้ากำมะหยี่ ดังข้อความว่า

ขุนหมื่นนายร้อยน้อยใหญ่
ล้วนใส่เสื้อคากำมะหยี่
โปกสีทับทิมบางอย่างก็
ซักกระเป๋ี่บั้งทองทุกคน

(อิเหนา : 168)

บทละคร เรื่องอุณรุท เหล่าทหารของพระอุณรุทก็แต่งตัวด้วยเสื้อชนิด
ต่าง ๆ ตามหมวดหมู่ เช่น เสื้อไหมค เสื้อสีจันทร และเสื้อกำมะหยี่ ดังข้อความว่า

คันเข็อกใส่เสื้อไหมคกรอง
เหน็บกระเป๋ี่บั้งทองงามสง่า
กองถัดซักคาวทุก โยธา
ใส่เสื้อสีฟ้าดวงสุวรรณ
ถัดไบเสื้อกำมะหยี่แดง
ทองพราษลายแย่ง เหน็บกันหย่น
ถัดมาใส่เสื้อสีจันทร
เหน็บสอดกริชสั้นฝักทอง

(บทละคร เรื่องอุณรุท : 383)

ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กล่าวถึงการแต่งตัวของชู้ชิน พรานไพรผู้รักษาค่านแคณศรีอยุธยา เพื่อเดินทางไปเฝ้าพระรามในป่า ว่าแต่งตัวนุ่งผ้ายก ใส่เสื้อกษามะหยี่ คึงข้อความว่า

นุ่งยกพื้นแดงแต่ง เต็มที่
ใส่เสื้อกษามะหยี่สีคากุ้ง
กระบวนจีนเจียรระบาคาคพุง
ใส่แหวนกำมัยพลอยหุงมีราคา
โพกผ้าเนื้อดีสีชมพู
เมียน้อยนั่งดูงามหนักหนา
ก็อธนูคู่ใจโคลคลา
ลงจากคูลาเข้าป่า ไบ

(รามเกียรติ์ ร.2 : 669)

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ผ้ากษามะหยี่ ยังปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยอีกหลายเรื่อง เช่น คำหลัง บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เป็นต้น อย่างเช่นในบทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 กล่าวถึงการแต่งตัวของท้าวสีคลุ้ง ตอนหนึ่งว่า ทรงฉลององค์ด้วยผ้ากษามะหยี่ คึงข้อความว่า

สนับเพลาเชิงงอนกระจกหงส์
ภูษาทรงราชรูปราชสีห์
ชายไหวชายแครง เครื่องดี
ฉลององค์กษามะหยี่ดวงลอย

{รามเกียรติ์ ร.1 (ล 3) : 144}

ผ้ากุศราษ

ผ้ากุศราษเป็นผ้าเนื้อหนาค่อนข้างหยาบ ทาจากฝ้าย โดยเอาฝ้ายมาตี เป็นเกลียวหาเป็นค้าย แล้วนำมาทอยกดอกเป็นผ้า มีดอกคล้ายผ้าลาย ผ้าชนิดนี้ แม้จะมีเนื้อหยาบ หนา แต่ลึกลับไม่ตก ลวดลายเป็นลักษณะลายของแขก คนไทยใช้ ผ้านี้ เป็นผ้าคาด ผ้าห่ม และผ้าถุง (มณีรัตน์ ห้วมเจริญ, 2521 : 38) นอกจากนี้ยังใช้ผ้าชนิดนี้ทำเป็นผ้าห่อคัมภีร์อีกด้วย เพราะเห็นว่ามีสภาพคงทนนานกว่าผ้า ชนิดอื่น ผ้ากุศราษนิยมใช้กันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (ฉวีรุทธร จันทวิษ, 2524 : 46)

ผ้ากุศราษเป็นผ้าที่ทำในแคว้นกุศราษในประเทศอินเดีย แคว้นนี้มีเมือง สุหรัค เป็นเมืองท่าและ เมืองผลิตผ้า

ผ้ากุศราษมีกล่าวถึง ในบทละครนอก เรื่องสังข์ทอง พระราชนิพนธ์ใน รัชกาลที่ 2 ตอนที่พระสังข์ซึ่งปลอมตัว เป็นเงาะป่าถูกขับ ไปอยู่ปลายนากับนางรจนา พระสังข์จึงแต่งตัวใช้ผ้ากุศราษคาดพุง เหมือนชาวบ้านทั่วไป ดังข้อความว่า

รจนาวา ใ้ช้ช่าง ไม่อาษ
 เบื่อจะคายผม เฝ้า เขา เปียกสิ้น
 เจ้าเงาะ เมียชายหู ไม่ได้ยิน
 ทาฉวยหักบักรีนบักมุง
 แล้วแกล้งหิมครุคั้งบนเชิงกราน
 ควักข้าวสารมาใส่ก่อ ไพพุง
 คลี่ผ้ากุศราษออกคาดพุง
 กางมุ้ง เสียบให้ดีแต่วีวัน

(บทละครนอก ร.2 : 99)

ผ้าโก โสยพัสตร์

ผ้าโก โสยพัสตร์หรือผ้าโกสิค เป็นผ้าทาคด้วยไหมคล้ายผ้าแพร จึงมีลักษณะเหมือนไหมแพร ผ้าชนิดนี้นิยมนำมาใช้ เป็นผ้านุ่ง ดังปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยเรื่องต่าง ๆ หลายเรื่อง

ในบทละครนอก เรื่องมณีพิชัย พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 กล่าวถึง การแต่งตัวของขอพระกลั่นคอนหนึ่งว่านุ่งผ้า โก โสยพัสตร์ ดังข้อความว่า

นุ่งโก โสยพัสตร์ผ้าทิพย์
หมี่หีบหมี่ขลิบสุกใส
เข็มขัดประจายามงามวิไล
สอดใส่สร้อยสะอึ่งพริ้งพราว

(บทละครนอก ร.2 : 357)

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 กล่าวถึง การแต่งตัวของพระรามคอนหนึ่งว่าทรงผ้าโกสิคหรือผ้าโก โสยพัสตร์ ดังข้อความว่า

พระเชษฐาทรงผ้า โกสิค
พั้นครองชวลิต เขียวชา
พระอนุชาผ้าทิพย์พั้นคา
เชิงมกลายช้ำเครือวัลย์

{บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ร.1 (ล.3) : 115}

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ก็กล่าวถึง
การแต่งตัวของพระลักษณ์ว่าทรงผ้าโก โสยหัตสร คังข้อความว่า

สั่งให้ไซท้อบทุมทอง
เป็นละอองคองกายตั้งสายฝน
สาอางองค์ทรงเครื่องพระสุคนธ์
ซาบสกันท์หอมหุ้งจรุงใจ
สอดสนับเพลาทรงอลงการ
ภูษาผ้าทิพย์โก โสย
ฉล่ององค์เกราะแก้วแววไว
สำหรับใส่รณรงค์ขึงยุทธ

(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ร.2 : 589)

ผ้าขาวม้า

ผ้าขาวม้า มีลักษณะ เป็นผ้ารูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนมากเป็นผ้าที่ทอจากฝ้าย แต่บางครั้งอาจทอจากผ้าไหม โดยทอเป็นลายตาราง เดิมเรียกผ้าชนิดนี้ว่า ผ้าก้ามหรือผ้าหักชะม้า ใช้ประจำตัวคนไทยมาช้านานแล้ว สำหรับห่ม คลุม คาค แต่โดยทั่วไปใช้นุ่งผลัดอาบน้ำ (สมุทรโฆษ จันทวิษ, 2524 : 47)

ในส่วนประวัติความเป็นมาของผ้าขาวม้านั้น ไม่มีใครอธิบายให้ทราบได้เด่นชัด เพียงแต่เป็นการสันนิษฐานกันและส่วนใหญ่จะลงความเห็นว่าเป็นผ้าขาวม้านั้นน่าจะมาจากการนุ่งหักชะม้าของญี่ปุ่น ดังข้อความตอนหนึ่งที่สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้ทรงประทานความเห็นแก่พระยาอนุমানราชชนไว้ใจความยัดคอบันว่า

ผ้าขาวม้า ฉันเคยสืบหาที่มาคราวหนึ่งแล้ว พังเสียงที่เรียกกันเป็นผ้าขาวม้าก็มี ผ้าขอม้าก็มี ผ้าชะม้าก็มี พังเอาแน่ไม่ได้ มีคนที่เขาไปเมืองญี่ปุ่นกลับมาเล่า คำเล่าที่ฟังเขามีอยู่คำหนึ่ง เขาว่าญี่ปุ่นแต่งตัวอย่างเท่านั้น นุ่งผ้าเดี่ยว เรียกว่า หักชะม้า แล้วจึงใส่เสื้อขาว (กิโมโน) นอก ทำให้สงสัยว่าผ้าขาวม้าจะมาแต่ภาษาญี่ปุ่นเสียคอกกระมัง แต่ยืนยันลงไปไม่ได้ ได้แต่เพียงนำความมาบอกให้ท่านทราบเพื่อพิจารณา {สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 2521 (ร.2) : 132}

ความเห็นข้างต้นของสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ สอดคล้องกับสมภพ จันทรประภา ได้อธิบายไว้ในหนังสืออยุธยา-อารักษ์ ตอนที่ ๑ ว่า

มีผ้านุ่งชั้นในของญี่ปุ่นอยู่ชั้นหนึ่ง ญี่ปุ่นเรียก "หักชะมา" ขนาดกว้างยาวได้ ๆ กันกับผ้าขาวม้าของไทยวิธีนุ่งแทนกางเกงในของญี่ปุ่นนั้น คือ หักทบที่หน้าท้อง หอดขยายลงไปในหว่างขา ถึงลอคหว่างขามาทั้งสามชั้นเพียงเอว แล้วคาดเชือกที่เอวปล่อยชายลงคล้ายกับเลาะเคี้ยวของพวกเงาะ สันนิษฐานว่า แพร่หลายเข้ามาแต่แผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถผัดกันแต่ประ โยชนใช้สอย เพราะใช้

ประโยชน์ได้กว้างขวางกว่า "หักชะม้า" (สมภพ จันทรประภา, 2520 : 27)

ข้อสันนิษฐานข้างต้นคงจะเป็นข้อสรุปได้บ้างเกี่ยวกับความเป็นมาของ ผ้าขาวม้า ผ้าขาวม้านั้นนอกจากจะใช้ประโยชน์สำหรับต้ม คาค และนึ่งผลัดอาบนี้แล้ว ยังใช้ประโยชน์ได้อีกมากมาย เช่น ท่อของ คลุมศีรษะ บังร่ม ผูกมัดสิ่งของ ฯลฯ นับว่าเป็นผ้าอเนกประสงค์และนิยมใช้กันมากกระทั่งปัจจุบันนี้

ในวรรณคดีไทย กล่าวถึงผ้าขาวม้าไว้ในเสภาขุนช้างขุนแผน ตอนนางศรีประจันแต่งตัวไปหึงเทศน์ที่วัดว่า นางนึ่งผ้าคานี้ ห่มผ้าขาวม้า คึงข้อความว่า

ศรีประจันครั้นแลเห็นลูกสาว
 กูนี้หัวหงอกขาวมันหันที่
 จะตกแต่งตัว ไปหา ไม่มี
 ครว้าผ้าคานี้ห่มคอกคาก
 ลูกสาวหัวเราะร่าว่าแม่เอ๋ย
 ช่างไม่อายเขาเลยเห็นผึกสา
 ศรีประจันครั้นมองร้องกรรมกรรม
 ผลักผ้าคารางคานี้ห่มขาวม้า

(ขุนช้างขุนแผน : 66)

ผ้าเข้มซาบ

ลักษณะของผ้าเข้มซาบเป็นผ้าทอด้วยไหมทองให้เห็นลวดลายทอง เป็นริ้วยาว มีปริมณฑลไหมทองทอสลับกับเส้นไหมเท่ากัน ไหมทองที่นำมาทอเกิดจากการเอาเงินแผ่บางกะไหล่ทองหุ้มเส้นไหม นำไหมทองมาทอแยกเป็นลายริ้วกับไหมสี บางทีก็มีไหมเงินแซมด้วย ผ้าเข้มซาบมีทั้งลายดอกสะเทิน ลายก้านแย่งแล้วริ้วขอ ใช้ตัดเป็นเสื้อของผู้มีบรรดาศักดิ์สมัยโบราณและใช้เป็นผ้าคาดเอว (ณัฐภัทร จันทวิษ, 2521 : 11) ในทางจิตรกรรมไทยมักเขียนสนับเพลาของพวกยักษ์อสูร มีลายเป็นผ้าเข้มซาบและเรียกสายที่เป็นริ้ว ๆ ตามยาวว่า ลายเข้มซาบ

ผ้าเข้มซาบตรงกับภาษาเปอร์เซียว่า Kinkhab ซึ่งแปลว่า ผ้าทอง พบว่าผ้าเข้มซาบนี้ใช้ทำเป็นเสื้อสำหรับเครื่องแต่งกายโบราณ (วิทย์ พิณคันเงิน, 2506 : 8) ส่วนเข้มซาบไหมซึ่งมีวิธีการทำโดยมีผ้าทอไหม ลักษณะเป็นริ้ว และภายในริ้วมีลายสลับอีกทีหนึ่ง ผ้าเข้มซาบไหมนี้ใช้ทำเป็นผ้าคลุม หุ้มห่อสิ่งของก็มี (มณีรัตน์ ท้วมเจริญ, 2521 : 41)

ในวรรณคดีไทย มีการกล่าวถึงผ้าเข้มซาบชนิดต่าง ๆ หลายชนิด ได้แก่ ผ้าเข้มซาบริ้วทอง ผ้าเข้มซาบลดกริช ผ้าเข้มซาบเขี้ยวทอง เป็นต้น ซึ่งส่วนมากนำมาใช้เป็นภูษาทรงและฉลองพระองค์ของพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ เช่น ในเสภาขุนช้างขุนแผน ตอนที่พระพันวษาเสด็จประพาสป่า พระองค์ก็ทรงพระภูษาเข้มซาบริ้วทอง และฉลองพระองค์ก้ามเหยี่ยวชั้น ตั้งข้อความว่า

ชาวภูษามาลาก็เชิญเครื่อง
 คลานเนื่องกันมาหาข้าไม่
 ทรงเครื่องคันสำหรับประพาสไพร
 ตามพิชัยดกษกำลังวัน
 สนับเพลาเชิงงอนซ้อนกาม
 พระภูษาเข้มซาบรื้อทองคัน
 ฉลององค์ทรงประพาสในวันนั้น
 กามะหีสี่อัญชันพรณราย

(ขุนช้างขุนแผน : 24)

ในบทละครเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 กล่าวถึง
 การแต่งตัวของอิเหนาและสีษะครากอนไบท์ก็มักจะทำนองฉลองพระองค์เข้มซาบ
 เช่น การแต่งตัวของอิเหนา ดังข้อความว่า

ทรงภูษาแย่งยกระหนกกระหนาบ
 ฉลอง เข้มซาบคคกริช
 ห้อยหน้าปักทองกรองคอกชิต
 ส่วงวาลวรรณวิจิตรจรัสเรือง

(อิเหนา : 313)

หรือการแต่งตัวของสีษะครา ดังข้อความว่า

ภูษาทรงยกระหนกกระหนาบ
 ฉลององค์เข้มซาบของถวาย
 เจียรระบาคตาคสุวรรณพรณราย
 บั้น เหน่งสายพานทับประดับพลอย

(อิเหนา : 808)

บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 กล่าวถึง
ตอนที่ท้าวสามลถวายเครื่องทรงแก่ท้าวขศรีมลและนางจันทร์เทวีก็มีผ้าเข็มซาบ
อยู่ด้วย ดังข้อความว่า

ครั้นถึงจึง เชิญสองกษัตริย์
ขึ้นนั่ง เหนือแท่นรัศมีส่องไส
ศรีสังข์ท้าวนางข้างใน
เครื่องทรงใหม่ใหม่ ไปเอามา
เราจะถวายสองพระองค์
จงเลือกสรรผ้าทรงและภูษา
เข็มซาบนุ่งอย่างคิมิราคา
ที่เกาะหมากถวายมาเมื่อปี่นี้

(บทละครนอก ร.2 : 205)

ผ้าเขียนทอง

ลักษณะของผ้าเขียนทอง เป็นผ้าลายหรือผ้าพิมพ์อย่างใด แต่ต้องการให้งาม จึงเน้นลวดลายเพิ่มด้วยการเขียนเส้นทองคำคั่นเส้นขอบลาย ซึ่งมีลักษณะเป็นผ้าลายแต้มทอง

ณัฐภัทร จันทวิช (2524 : 47) ได้อธิบายว่า ผ้าเขียนทองเป็นผ้าที่ทำมาจากอินเดีย แต่ลายผ้าไทยจะออกลายส่งไปเองจึงเห็นเป็นลายตามกระบวนลายไทย ในผ้าผืนหนึ่ง ๆ จะแบ่งลายออกเป็นส่วน ๆ เช่น ขอบสุครีมีผ้า หรือชายผ้าใช้ลายกรวยเชิงถัดเข้ามาเป็นลายดอกไม้หักสลับภายในแนวลายประจายามกำมบู ขนบด้วยลายใช้บลาแนวคู่ ส่วนตัวผ้าใช้ลายใบไม้เล็ก ๆ สีน้ำเงินคั่นเส้นด้วยสีทอง ในแนวลายพุ่มข้าวบิณฑ์ด้านแย่งตลอดผืน หรือบางผืนแบ่งลายเชิงผ้าเป็นรูปเทพนมสลับเพราะแวกล้อมด้วยลายเปลวในแนวลายประจายามกำมบู ขนบด้วยลายเครือเถาเส้นคู่ ส่วนตัวผ้าเขียนเพราะด้านแย่งเป็นต้น ผ้าชนิดนี้มีปรากฏครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงได้เฉพาะพระมหากษัตริย์ลงมาถึงชั้นพระองค์เจ้าโดยกำเนิดเท่านั้น มักใช้เป็นพระภูษาทรง

ในวรรณคดีไทย ตัวละครสำคัญ ๆ ชั้นกษัตริย์มักจะแต่งกายด้วย ผ้าเขียนทอง ดังเช่นการแต่งกายของท้าวคาคหา ซึ่งทรงภูษาเขียนทอง ดังข้อความว่า

สาอาจองค์ทรงสุคนธ์บนทอง
 ให้นุบนเนื้อผิวผ่องประไพศรี
 นางในราเพชพิชนี
 ภูมีสอดทรงสนับเพลา
 ภูษาเขียนทองห้องม่วง
 คอกดวงเชิงช่อฉลุเฉลา
 ฉลององค์คาคเงินงามเงา
 ชายแครงแสงเนาวรัตน์เรือง

(อิเหนา : 404)

การแต่งตัวของอิเหนาตอนยกทัพไปรบก็ทรงพระภูษาเขียนทอง
ตั้งข้อความว่า

ภูษาลายชายช่อสามชั้น
เขียนสุวรรณไว้วางหางหงส์
ห้อยหน้าคาดทองฉลององค์
เจียรระบาคบรรจงครุฑแครง
(อิเหนา : 489)

ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 พระราม
พระลักษมณ์ ทศกัณฐ์ หรือตัวละครสำคัญอื่น ๆ ก็มักจะทรงภูษาคิ้วผ้าเขียนทอง
เช่น การแต่งตัวของพระราม พระลักษมณ์ ตั้งข้อความว่า

โขนสุหร่ายชานเชนกระเด็นคอง
อาบละออง ไบรบรพรายคังสายฝน
เขียนฉาน้ำกุหลาบซาบสกันธ์
ทรงสูคนธ์บนทองทั้งสององค์
สอดคิ้วส่นับเพลาเพราพราย
ภูษาลายเขียนทองก่องก่ง
ชายไหว ไกวกวัดสะบัดทรง
ฉลององค์งามอนอ่อนละมุน
(รามเกียรติ์ ร.2 : 143)

การแต่งตัวของนางมณฑิลา ก็ทรงภูษาเขียนทอง เช่นกัน ตั้งข้อความว่า

ทรงภูษาเนื้อคัสีเสวต

เขียนลายทองเทศฉลุฉล

สไบหน้าเจียรระบาคตากเงินเงา

ผูกชฎาห่อเกล้าเม่าพี

(รามเกียรติ์ ร.2 : 528)

ผ้าไหมพัลลอร์

ผ้าไหมพัลลอร์หรือผ้าไหมพัลล์ เป็นผ้าทอจากป่าน เปลือกไม้ที่ค่อนข้างละเอียดหรือคั้น flax (ต้นไม้ที่ใช้ปอมาทอผ้าลินิน) ผ้าไหมพัลลอร์มีสีขาว ใช้เป็นผ้าบุ่งห่ม และผ้าประดับบ้านทั่วไป บางทีพวกแขกใช้โพลีเอสเตอร์ (ฉัฐภัทร จันทวิธ, 2524 : 47)

ในวรรณคดีไทยหลายเรื่องที่ตัวละครแต่งตัวด้วยผ้าไหมพัลลอร์ ซึ่งมักจะใช้ในโอกาสพิธีที่ต้องการความบริสุทธิ์ เช่น เรื่องสิงหไตรภพ ดังข้อความตอนหนึ่งที่ว่า

จึงแต่งองค์ทรงกลดกระหมวดเทศ
เหมือนอย่าง เพศหงส์พรหมณ์ตามวิสัย
จับกระโจมไหมพัลลอร์พับสไบ
สายธูราอาไพพิศดาร

(บทละครนอก ร.2 : 58)

บทละคร เรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 กล่าวถึง
การแต่งตัวของทศกัณฐ์ตอนหนึ่งว่า

บง เฉียงไหมพัลล์กฤษา
งามสง่าตั้งพรหมรังสรรค์
สอดสายธูร่าพรายพรรณ
ทรงประคาสวรรณรูจี

{รามเกียรติ์ ร.1 (ล.3) : 176}

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 กล่าวถึง
การแต่งตัวของท้าวมาลีวราช ซึ่งทรงภูษา โคมพิศตร์ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

โคมพิศตร์พื้นขาวยาวกว้าง
ประจงจีบกลีบวางหางหงส์
ชายแครง เครื่องสุวรรณบรรจง
ฉลององค์โอภาสคาดเงินงาม

(รามเกียรติ์ ร.2 : 475)

ในบทละครเรื่องอิเหนาและคาคหังก็กล่าวถึงการแต่งตัวของตัวละคร
ด้วยผ้าโคมพิศตร์ไว้หลายตอน เช่น การแต่งตัวของสิยะตรา ในเรื่องอิเหนา
ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

ให้สอดสนับเพลาเพริศพราย
เชิงงอนงามฉายปลายสะบัด
ทรงภูษาพื้นขาว โคมพิศตร์
ที่เลี้ยงช่วยจีบจัดโจงพจง

(อิเหนา : 501)

บทละครเรื่องคาคหัง ตอนประโหมสุหรีแต่งตัวจะ ไปแบหลา ก็ทรง
ผ้าโคมพิศตร์ ดังข้อความว่า

แล้วทรง โคมพิศตร์ขาวผ่อง
ละออองคังอัปสรสวรรค์
จึงทรง เครื่องกษัตริย์ฉับพลัน
เสร็จแล้วจรจรลออกมา

{คาคหัง (ล. 2) : 253}

ผ้าคากรอง เปลือกไม้

ผ้าคากรอง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 183) ให้ความหมายไว้ว่า "คากรอง - เครื่องบดบิคร่างกายที่ทำด้วยหญ้า" การทำผ้าคากรองคงจะมีการนำเอาหญ้ามารองด้วยหนังสืออีกชิ้นหนึ่งที่จะนำมานุ่งห่ม แต่ฉัตรภัทร จันทวิษ อธิบายสั้น ๆ ว่า "ผ้าคากรอง เป็นผ้าทอจากใยไม้ คล้ายกับผ้าเปลือกไม้ เพราะผ้าเปลือกไม้เป็นผ้าที่ทอด้วยใยไม้เปลือกไม้เช่นกัน" (ฉัตรภัทร จันทวิษ, 2524 : 47, 51)

ผ้าทั้งสองชนิดนี้มักจะนำมาเรียกคู่กัน เป็นผ้าคากรอง เปลือกไม้ ซึ่งเป็นผ้าที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และคงใช้เรื่อยมา ครั้นรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ก็ใช้ด้วย ดังปรากฏในวรรณคดีไทย เรื่องคาหลังและอีเหินา

ผ้าคากรอง เปลือกไม้ส่วนมากนักพรต นักบวช หรือพวกฤาษีไซโร ใช้
นุ่งห่ม

บทละครเรื่องอีเหินา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กล่าวถึงผ้าคากรอง เปลือกไม้ในตอนทีอีเหินาคามหาบุษบา ซึ่งปลอมตัวเป็นทาสีหลอรสานุ่งผ้าคากรอง เปลือกไม้ ดังข้อความว่า

ว่าแล้วหยิบผ้ามาคลุมองค์

โคมขงจงฟังพี่ว่า

ถึงผลักไสก็ไมฟังกัลยา

จงเปลื้องผ้าคากรอง เปลือกไม้

(อีเหินา : 937)

หรือ

นับวันจะวายความทุกข์
 แสนสุขบุรีศรี เปรมเกษมสอง
 เจ้าจง เปลื้อง เปลือกไม้คากรอง
 นวลละออง เชิญลาปะตาปา

(อิเหนา : 937)

บทละครเรื่องคาคหลัง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า-
 จุฬาโลกมหาราช ก็กล่าวถึงผ้าเปลือกไม้ ผ้าคากรองไว้ ตอนที่คาคหลังกับพระอนุชา
 สองพระองค์มาบวชกับพระมหาคาบส ดังข้อความว่า

จึงวันทาพระมหาคาบส
 ทรงยศจึงผลึกภูษา
 นุ่งผ้าเปลือกไม้ปะตาปา
 จึงวันทารับศีลพระมุณี
 ทั้งสองพระราชอนุชา
 ทรงผ้าคากรอง เป็นฤาษี
 ปะตาปา เป็นเพื่อนพระมุณี
 พระพี่ได้นามปะตาปา

{คาคหลัง (ล.1) : 487}

ในเรื่องพระอภัยมณี กล่าวถึงผ้าคากรองไว้ตอนที่สุคนธ์สาครตามพ่อมาพบ
 กับขี้เปลือก สุกสาครเข้าใจว่าขี้เปลือกนั้นเป็นนักบวชหรือฤาษี เพราะไว้หนวดไว้
 ผมหยาบแต่ไม่เห็นนุ่งผ้าคากรอง เหมือนที่พวกนักบวชเขานุ่งกัน ดังข้อความว่า

ไม่บุงผ้าคากรองครองหนิง เสือ
ประหลาดเหลือ โลง โต้ง โมง โคงชัน
น้ำเหียนรากปากมีแต่ซีพัน
กรนสนั่นนอนร้ายเหมือนป่ายป็น
เหตุ โจน โยหนอ ไม่บุงผ้า
จะ เป็นน้ำ ไบหรือว่าก็อศีล
หนาวถึง เข้า เคร่าถึงนมผมถึงคิน
ฝรั่งจีนแขก ไทยก็ใช้ที

(พระอภัยมณี : 382)

ผ้าจวน

ลักษณะผ้าจวนหรือผ้าล่องจวน เป็นผ้าแพรเปลาะ เนื้อบางนุ่มชนิดหนึ่ง ปรากฏใน จันทวิษ (2524 : 47) กล่าวว่าผ้าจวนนี้จีนกลางเรียกว่า "จวน" ซึ่งมีลักษณะและ เนื้อผ้าคล้ายผ้าหลัง ผิดตรงที่ผ้าหลังมีลายในตัวเป็นลายดอกไม้หรือลายคคกริช ถ้าเป็นผ้าจวนที่ทอในไทยจะทอด้วยไหมพื้นและมีไหมสีอื่นแซมเป็นริ้วอย่างคคกริชไปตามทางยาวของผืนผ้า บางทีเรียก "ชกทองล่องจวน" ซึ่งหมายถึง ผ้าที่ทอทองยกเป็นลาย แต่เชิงส่วนท้องพื้นเป็นไหมเกลี้ยงสีเดียว

ผ้าจวนที่เป็นที่รู้จักกันมากในอดีต คือผ้าจวนตานีซึ่งเข้าใจว่าชาวตานีหรือปัตตานีนำผ้ามาจากต่างประเทศมาตีพิมพ์เป็นลวดลายดอกดวงขึ้นที่เมืองปัตตานี (ประพนธ์ เรืองณรงค์, 2528 : 26)

ผ้าจวนหรือผ้าล่องจวนมีกล่าวในบทละคร เรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ตอนหนึ่งซึ่งบรรยายถึงความเจริญของเมืองกูเรบันในค่านต่าง ๆ โดยเฉพาะค่านการค้า มีการกล่าวถึงการค้าผ้าแพรพรรณต่าง ๆ ด้วย ดังข้อความว่า

ข้าวของต่างต่าง เออวางขาย
 แพร่ม้วนมากมายหลายสี
 ชกทองล่องจวนเจีคคะคลี
 พลอยมณีเพชรนิลจินดา
 บริบูรณ์พูนสุขด้วยสมบัติ
 แก้วแก้วเนาวรัตน์วิคกา
 ทุกสิ่งสรรพเอมโอชโภชนา
 ย่อมเขาราคาสารพัน

(อิเหนา : 5)

ผ้าเจ็ดคะคลี

ผ้าเจ็ดคะคลีหรือบางทีเรียกว่า ผ้าเจ็ดคะคลี เป็นผ้าลายอย่างตีอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นที่นิยมกันมาแต่อดีต

ผ้าเจ็ดคะคลีมีกล่าวถึงในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น บทละครเรื่องรามเกียรติ์ บทละครเรื่องอิเหนา เป็นต้น

ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 กล่าวถึงการแต่งตัวทศกัณฐ์ก่อนหนึ่งว่า นุ่งผ้าลายเจ็ดคะคลี ดังข้อความว่า

สนับเพลาเชิงรูปราชสีห์

ภูษาลายเจ็ดคะคลีเครือกำน

สอดใส่ฉลององค์อลงการ

ทับทรวงสังวาลฉลุลาย

{รามเกียรติ์ ร.1 : (ล.3) : 591}

บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ได้บรรยายเกี่ยวกับการค้าขายของ เมืองกูเรบันไว้ก่อนหนึ่งว่า มีการนำเอาพวกผ้าแพร ผ้ายกทอง ผ้าจวน ตลอดจนผ้าเจ็ดคะคลี และเครื่องประดับต่าง ๆ มาวางขายมากมาย ดังข้อความว่า

นาวาค้าขายพ่ายขึ้นล่อง

คามแม่น้ำลาคลองแน่นเมือง

แพจอกตลอดค้ำหน้าเมือง

นอง เมือง เป็นชนิดไบนตี

ข้าวของต่างต่างเอาวางขาย

แพรม้วนมากมายหลายสี

ยกทองล่องจวนเจ็ดคะคลี

พลอยมณีเพชรนิลจินดา

(อิเหนา : 5)

ผ้าควน

ลักษณะผ้าควน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 326) อธิบายว่า "ควน น. ชื่อพรรณไม้ชนิดหนึ่ง เนื้อเกลี้ยงเป็นมันด้านเคี้ยว ห่อเป็นลายสอง" ผ้าควนนี้มีเนื้อหนา จีนกลางเรียกว่า "ควน" มีลักษณะคล้ายกับผ้ากำมะหยี่ชนิดหนึ่ง

ผ้าควนนี้ กาญจนาศันท์ สันนิษฐานว่า แยกมาจากพวกไซควนของจีนแล้วเรียกเพี้ยนไปว่า "ควน" ฝรั่งเศสเรียกว่า "ซาติน" (สมภพ จันทระประภา, 2520 : 27)

ผ้าควนปรากฏในวรรณคดีไทย เรื่องอิเหนา กล่าวถึงการแต่งตัวของสังคามาระดา ตอนที่หนึ่งตั้งข้อความว่า

จับประจงสอดทรงสนับเพลา
 บัดเนาทองแรพื้นแพรควน
 ทรงภูษาอย่างใหม่ลายกระบวน
 เจียรระบาคคาคควรค่ากรุง
 ฉลององค์ทรงช้าวบิณฑ์แย่งขอ
 กรองศอหัททองขวางกว้างคั่ง
 เข็มชัคแก้วแวววิบจับสิรุง
 สายริศทองหุง เนื้อแบคชัค

(อิเหนา : 1184)

คอนทึนางประ โทมสุทรี ปรชทณลิ่งของให้ระเค้นกุสุมา นอกจากจะ
ให้เครื่องประดับต่าง ๆ ผ้่าลายนอกอย่างผ้า เข้มชาบแล้วยังให้ผ้่าท่วนอย่างคี่อีก
ค้วช ค้งข้อความว่า

ครั้น โสภสร่างนางลิ่งพนักงาน
ให้ไปจัก เครื่องอาณพวนพระศรี
เครื่องในใสถมยาราชาวดี
ท่วนบางอย่างคี่ล็กสีหีบ
ทั้งผ้่าลายนอกอย่างต่างพื้น
เอามาล็กสึบผืนสีสลบ
เข้มชาบเข็ชวรีวทองรองชับ
ที่ชื้อมาห้าหีบเมื่อคราวนั้น

(อิเหนา : 1179)

ผ้าคาด

ลักษณะของผ้าคาด เป็นผ้าทอด้วยทองแสงกับไหมสี ทองแสง หมายถึง แผ่นเงินกะไหล่ทอง คัดแสงออกเป็นเส้นอย่างเดียวกับเส้นดอก เมื่อทอ ไม่มี ลวดลายใด ๆ เป็นสีพื้นทอง เรียกว่า "คาดทอง" (วิทย์ พิณคันเงิน, 2506 : 6) ในภาษาเบอร์เซียมีคำว่า "Task" แปลว่า ผ้าทอง

มณีรัตน์ ท้วมเจริญ (2521 : 41) กล่าวว่า ผ้าคาดนี้ทอแยกเป็น ลวดลายก็มีชื่อเรียกความล้ายต่าง ๆ กัน ได้แก่

คาดคาคักแตน คือ คาคักที่มีลักษณะทอแยกเป็นดอกสี่เหลี่ยมจตุรัสเล็ก ๆ พบว่าใช้ทำเป็นผ้าห่ม คลุมสิ่งของและบุวางสิ่งของอีกด้วย

คาดคคกริช คือ คาคักที่มีลักษณะลายหยักขึ้นลง พบว่าใช้ทำเป็น เสื้อ ผ้าห่ม และผ้าคลุมสิ่งของ

คาดระกาใหม่^๑คือคาดคาคักแตนที่นำมาปักด้วยไหมทอง เป็นรูปดอกไม้ แบบต่าง ๆ มีไหมมากกว่าทองแสง ไม่มีความแวววาวมากนัก และขอบผ้าทั้งสี่ ด้านมีขลุ่ยกลายดอกสี่กลีบในตัวเรียงกันเป็นลายขนมเบี่ยงมุม แต่ละช่วงของลายจะ เน้นระยะด้วยคันเงิน พบว่าใช้เป็นผ้าปูม่าน ผ้าคลุม และใช้ห่มทับสไบ เป็น ผ้าทรงสะพัก

คาดขาว คือคาดที่ใช้ไหมทอกับเงินแสงที่ไม่ได้กะไหล่ทอง จะมีสีเป็น สีเงินแวววาว

คาดทองแดงหรือคาดเขอรมัน คือคาดที่มีการนำทองแดงมาทอแทน กะไหล่เงินกะไหล่ทอง

๑ คำว่า "ระกา" ภาษามลายูว่า rakam แปลว่า ประทับทำให้เกิดลวดลายบนพื้นผ้า ดังนั้น "ระกาใหม่" จึงหมายถึง "การทำลวดลายบนพื้นผ้าใหม่"

ตากทองปักปีกแมงทับ คือตากทองที่นำไปปักด้วยสีปีกแมงทับจริง ๆ ในภายหลัง นอกจากนั้นก็ปักเพิ่มเติมด้วยแผ่นเงินและแผ่นเสียมอีกด้วยและเพิ่มความสวยงามยิ่งขึ้นด้วยการปักเป็นลวดลายต่าง ๆ พบว่าใช้ประกอบเครื่องแต่งกายในราชสำนัก คือ ทาเป็นผ้าห่มทับสไบเป็นผ้าทรงสะพักของเจ้านายสตรีในราชสกุลวงศ์ และใช้เป็นผ้าคาดเอวสำหรับเครื่องแต่งกายของเจ้านายผู้ชายอีกด้วย

ฉัตรภัทร จันทวิษ (2524 : 49) ได้อธิบายว่า การใช้ลวดลายปักประดับบนผ้าคาดนี้มี การแบ่งลาย คือ ชายผ้าแบ่งเป็นสองระยะ ชายผ้าปลายสุดปักเป็นรูปช่อดอกไม้เล็ก ๆ 3 ดอก เรียงกัน ถัดมาเป็นลายดอกไม้เรียงกันทีละดอก แต่ละดอกมีลายสไบไม้อยู่เคียงด้านบนและด้านล่างด้านละ 3 ใบ ต่อไปเป็นลายต้นก่อนจะถึงตัวลายจริง ๆ เป็นลายช่อดอกไม้ใหญ่ วางตำแหน่งดอกไม้ด้าน ใต้อย่างสวยงาม ส่วนริมผ้าด้านยาวมีขอบกว้างประมาณ 2 นิ้ว ปักลายเครือเถา ผ้าคาดนั้นนอกจากใช้เป็นผ้าทรงสะพักของเจ้านาย ผ้าสไบห่มแล้ว ยังใช้ตกแต่งฉลองพระองค์ของเจ้านายผู้ชายอีกด้วย

มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่า ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การนุ่งผ้ายกห่มคาดได้ใช้เฉพาะเวลาแต่งเต็มยศใหญ่ ซึ่งในสมัยรัชกาลก่อนขึ้นไปใช้เป็นเครื่องแต่งกายตามเกียรติยศฝ่ายใน ปัจจุบันพบว่ามีการใช้ผ้าคาดปักในเครื่องแต่งกายละครไทย (มณีรัตน์ ห้วมเจริญ, 2521 : 42)

ผ้าคาดมีปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง ซึ่งส่วนมากมักจะใช้เป็นผ้าสไบ ผ้าห่ม และฉลองพระองค์ หรือ ไม่ก็ใช้เป็นผ้าโพก ค้าง เช่นที่ปรากฏอยู่ในลิลิตพยุหยาตราเพชรพวงคอนหนึ่ง ซึ่งบรรยายถึงกระบวนการเรือของเจ้านายชั้นพระยาที่แต่งตัวโพกผ้าคาดทอง ค้างข้อความว่า

เรือแซพระยาแขกผู้	เคียงสอง
ผ้าโพกคาคทอทอง	แสงผู้ง
เสื้อใส่จีบเอวกรอง	เจียรระบาค คาคนา
นายนั่งโพจอัจง	ก่าตั้งสูบลาง

(ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง : 126)

ในบทละคร เรื่องอุณรุทก็กล่าวถึงการแต่งตัวของพระมเหสีท้าวบรมจักร
ว่าแต่งตัวห้ามด้วยผ้าสไบคาค คังข้อความว่า

พระทรงชายไหวชายแครง
ฉลององค์ทองแสงฉานฉาย
นางทรงสไบคาคทองพราย
ประคิบนันพรณรายมุกคาควง

(อุณรุท : 25)

ในบทละคร เรื่องอิเหนา กล่าวถึง การแต่งตัวของบุษบาไว้ตอนหนึ่งว่า
นุ่งผ้ายกห้ามสไบคาค คังข้อความว่า

ให้ทรงภูษายกพื้นคอง
ห้ามสไบคาคทองผ่องใส
สอดสีทับหิมชับิน
แล้วใส่สร้อยสะอึงสังวาลทรง

(อิเหนา : 357)

ผ้าคาดนั้นนิยมนามาทาเป็นฉลองพระองค์ ดังจะเห็นได้จากการแต่งตัวของกษัตริย์ในวรรณคดีหลายเรื่องมักจะฉลองพระองค์ด้วยผ้าคาด เช่น ท้าวคานา ในเรื่องอิเหนาก็ทรงฉลองพระองค์คาด ดังข้อความว่า

ภูษาเขียนทองห้องม่วง
คอกดวง เขิงช่อฉลุเฉลา
ฉลององค์คาดเงินงามเงา
ชายแครงแสงเนาวรัตน์เรือง

(อิเหนา : 404)

การแต่งตัวของพระลักษมณ์ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ก็มักจะทรงฉลองพระองค์คาดเช่นกัน ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

ชายโหวชายแครงกระหนกหงส์
ฉลององค์พื้นคาดเครือแย่ง
คาบทิศทับทรวงลายแหง
สังวาลเพชรลูกแดงชิงดวง

{รามเกียรติ์ ร.1 : (ล.3) : 359}

การแต่งตัวของท้าวสีจอุหนูในบทละคร เรื่องคานหาลังกีทรงฉลองพระองค์คาด ดังข้อความว่า

ฉลององค์ประพาสคาดแล่ง
ก้านแย่งลายทองเจ็ดฉาย
ธำมรงค์ห้าหุรีคพรรณราย
กฤษณกระจ่ายพรายตา

{คานหาล : (ล.1) : 152}

นอกจากนี้ในวรรณคดีไทยยังกล่าวถึงผ้าคาด ซึ่งตัวละครนำมาใช้ห่ม
ไว้ด้วย ดัง เช่นที่กล่าวถึงในบทละคร เรื่องอิเหนา ตอนหนึ่งว่า

พีนางนุ่ง เข้มขาบ เขียวทอง
ห่มคาดทองปักปีกแมงทับถม
พระน้องนุ่งยกแย่ง เทพประนม
ทรงห่มริ้วทองรองรับ

(อิเหนา : 158)

ในบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ก็กล่าวถึง
การแต่งตัวของนางสีดาตอนหนึ่งว่า นุ่งผ้าทิพย์ห่มคาด ดังข้อความว่า

พระทรงภูษิตสวรรคตขึ้นฟ้า
นางนุ่งผ้าทิพย์ท้าวมีฆวาน
พระสอกลีโลงองค์โอภาส
นางห่มคาดพรรณรายฉายฉาน

(รามเกียรติ์ ร.2 : 645)

นอกจากผ้าคาดจะนิยมนำมาใช้เป็นผ้าสไบ ผ้าห่ม ผ้าโพก
ฉลองพระองค์แล้ว ยังนำมาใช้ เป็นผ้าเจียรระบาศของตัวละครอีกด้วย ดังที่ปรากฏ
ในบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 ซึ่งกล่าวถึงการแต่งตัว
ของพระรามว่า นุ่งผ้ายกพื้นทอง ฉลองพระองค์ลายทองสลับบนคุ่น ห้อยหน้าผ้าคาซุน
และคาดเจียรระบาศด้วยผ้าคาด ดังข้อความว่า

ภาษาแห่งภระหนกษกพื้นคอง
ฉลององค์ลายทองสลับทุ่น
เจียรระบาคคาคคิกเงินคูน
ห้อยหน้าตาชุนชายแครง

(รามเกียรติ์ ร.2 : 626)

ผ้าตา โกง

ผ้าตา โกง เป็นผ้าฝ้ายมีลายลักษณะการวางสีเหลี่ยม หรือลายตาทะแยง เป็นตาใหญ่ ๆ ผ้าชนิดนี้ชาวบ้านผู้ชายใช้ เป็นผ้าถุง

ผ้าตา โกงมีปรากฏในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น บทละครนอกเรื่อง สังข์ทอง บทละคร เรื่องรามเกียรติ์ อิเหนา เป็นต้น

บทละคร เรื่องอิเหนากล่าวถึงการแต่งตัวของผู้ร่วมกระบวนพิธีแก่ พระบรมศพที่เล่นโหมงครุ่่มว่าแต่งตัวนุ่งโจงกระเบนด้วยผ้าตา โกง ดังข้อความว่า

บรรดาหมู่คู่แท้ เข้ากระบวน
ก็มาถ้วนคามาญูซี่ ซึ่งมีหมาย
ล้วนใส่เสื้อครุชกรุชกราย
สมบัติกลายลาพอกถือคอกบัว
คนชักรูปสิควัจจิกหนุ่มหนุ่ม
ใส่ศิระโหมงครุ่่มครอบหัว
ทับทรวงสังวาลลอคสอดพันพัน
แต่งตัวนุ่งตา โกง โจงกระเบน

(อิเหนา : 52)

บทละครนอก เรื่องสังข์ทอง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กล่าวถึงผ้าตา โกง ไว้ในตอนที่ว่าขวิมลกับนางจันทร์ ความหาพระสังข์ และทั้งสอง ได้ปลอมพระองค์เข้าเมืองท้าวสามล โดยที่ ท้าวขวิมลนุ่งผ้าตา โกง นางจันทร์นุ่งผ้าตา เล็งงา ดังข้อความว่า

ภูมิศาสตร์ภาคใต้ง
ศาสตราจารย์เชษฐาภรณ์
โสมทรงนุ่งคาเลียง
หม่อมราชวงศ์รุ่งเรือง

(บทละครนอก ร.2 : 193)

ผ้าตานี

ผ้าตานี เป็นผ้าชนิดหนึ่งสันนิษฐานว่า ชาวตานีนำผ้าจากต่างประเทศ มาตีพิมพ์ เป็นลวดลายดอกดวงขึ้นที่เมืองตานีหรือปัตตานี ผ้าตานีมีทั้งผ้ายกและ ผ้าจวน ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับผ้ายก และผ้าจวนทั่วไป ปัจจุบันผ้าตานีมีคนรู้จักกันน้อย (ประพนธ์ เรืองณรงค์, 2528 : 16)

ผ้าตานีมีกล่าวถึงในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น ในเสภาขุนช้าง- ขุนแผนคอนผีนางวันทองแปลงกายมาห้ามทัพระหว่างพลายแก้วกับพลายงาม ผีนางวันทองแปลงก็แต่งตัวนุ่งผ้ายกตานี ดังข้อความว่า

ผ้ายกตานีนุ่งพุ่งหอง
 สอกสองซับสี่สุคติโส
 กรองนอกคอกฉลุวางละ ไม
 เส้นไหมห้อมปวง เป็นมันยับ

(ขุนช้างขุนแผน : 1100)

คอนที่นางศรีประจันกับนางพิมพิลา โลษจะ ไปพึ่ง เทศน์ที่วัด นางศรีประจัน ก็แต่งตัวนุ่งหมผ้าตานี ดังข้อความว่า

ศรีประจันครั้นแล เห็นลูกสาว
 กูนี้หัวหงอกขาวมันพันที่
 จะคกแต่งตัว ไปหา ไม่มี
 คว่าผ้าตานีหมคอกคา

(ขุนช้างขุนแผน : 66)

บทละครเรื่องอิเหนา มีการกล่าวถึงการแต่งตัวของตัวละครด้วยผ้าคานีไว้หลายตอน เช่น การแต่งตัวของเหล่านางสนมกษัตริย์หัวกูเรปัน ที่จะออกไปเที่ยวสวน ดังข้อความว่า

บ้างนุ่งผ้าคานีเป็นที่หวง
ห่มแพรคววม่วงอ่อนหงอน ไถ่
นั่งพิศดูตัวเห็นช้ำไป
เปลี่ยนผ้าห่มใหม่จะให้งาม

(อิเหนา : 218)

ในบทละครเรื่องคาคหลังกล่าวถึงผ้าคานีไว้หลายตอน เช่น ตอนที่คาคหลังแต่งตัวเล่นหนังก็นุ่งผ้าคานี ดังข้อความว่า

จึงษาคราเข้ามาที่สรง
ชำระองค์ด้วยชลอันใสศรี
แล้วทรงสาอังกลิ้นทั้งอินทรีย์
แล้วทรงผ้าคานีม่วงล่องจวนทอง

{คาคหลัง : (ล.1) : 322}

หรือตอนที่กล่าวถึงการแต่งตัวของนาง เกนวันตะหรีและ เกนวัน-คะระหลา สองพี่น้องต่างก็นุ่งผ้าคานีห่มสไบ ดังข้อความว่า

นุ่งยกคานีทองส่องไฟ
ห่มสไบชมพูสุศรี
นั่งเอี่ยมเอี่ยมคอชนาหิ
ครั้นค่าสองศรีก็ลีลา

{คาคหลัง : (ล.2) : 145}

ผ้าตามะกล่า

ผ้าตามะกล่าเป็นผ้าฝ้ายสีคล้ำมีลายเล็ก ๆ คล้ายกับผ้าตาเล็องา ใช้
เป็นผ้านุ่งสำหรับผู้หญิงชาวบ้านนุ่ง

ในวรรณคดีไทยเรื่องขุนช้างขุนแผน กล่าวถึงผ้าตามะกล่าไว้ตอนที่
ยายมีกับยาย เม้า แก้วแก่ฝ้ายนางศรีประจันแต่งตัวจะ ไปชอนางพิมให้หลายแก้ว
ซึ่ง แก้วแก่ทั้งสองต่างก็นุ่งผ้าตามะกล่าและห่มผ้าปักไหมมันอย่างดี ดังข้อความว่า

แก้วแก่รับค่าแล้วอาลา
ไปเคหาแต่งตัวห่มขมัน
นุ่งผ้าตามะกล่าดูชาครัน
ห่มปักไหมมันดูเหมาะะคา
ทองประศรีนุ่งผ้าตาบัวบอก
ห่มขาวพุดดอกกุสมหน้า
พร้อมกันหัน ไคก็ ไคลคลา
ซ้ำถือสมุกหมากสากตะบัน

(ขุนช้างขุนแผน : 173)